

Forstanderskifte og fred igen

Aksel Lauridsens første tid 1944-45

Ansættelsen

Mod slutningen af 1943 stod bestyrelsen for den nye selvejende institution over for at skulle finde en løsning på forstanderproblemet; man var enige om, at det ikke kunne udskydes længere.

Man slog stillingen op i dagspressen, og det resulterede i seks ansøgninger fra en frimenighedspræst og fem højskolelærere. Blandt de sidstnævnte var tidligere lærer ved Gerlev Gymnastikhøjskole Richard Syberg, som kom over for at se på forholdene. Han blev velvilligt modtaget af formanden for repræsentantskabet, Jørgen Andersen, men det blev foreholdt ham, at man helst ville have en landbrugskyndig, nu hvor der hørte landbrug til skolen. Det kunne han ikke opfylde; han var uddannet cand. polit., men havde ingen forstand på landbrug¹.

Af de øvrige ansøgere udvalgte man to til at komme over at tale ved et offentligt møde i januar 1944. På grund af, at den ene blev syg, blev det dog til to møder, det sidste for en mindre, indbudt kreds. I mellemtiden var der imidlertid indløbet et tilbud fra en lærer på Vestbirk Højskole, Aksel Lauridsen, som naturligt gav anledning til, at man skrev til Frode Aagaard for at få en udtalelse.

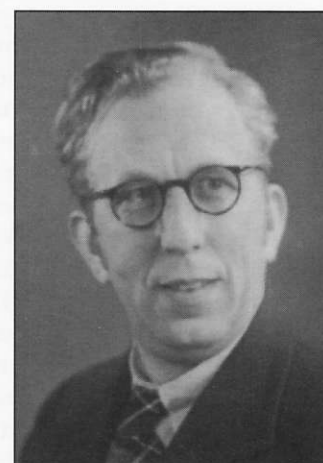
På et bestyrelsesmøde den 29. januar, hvor man forud havde haft det nævnte møde med den sidste ansøger, forelå der endnu ikke noget fra Frode Aagaard, så man enedes om en ung lærer fra Ask Højskole, "saafremt ikke Aagaards Brev var af en saadan Art, at man maatte overveje Muligheden af ogsaa at se Lauridsen herovre".

Da Aagaards brev dukkede op, var det imidlertid en stærk opfordring til bestyrelsen om at antage Lauridsen, og han blev derfor også sammen med sin kone, Kristine, indbudt til et møde med en indbudt kreds den 7. februar. Indtrykket af dem var det allerbedste, hedder det, og da det endvidere var sådan, at statskonsulent Novrup havde ytret betænkelighed ved at indstille den anden til godkendelse, på grund

af hans meget unge alder, enedes man hurtigt om at antage Lauridsen. Det blev enstemmigt godkendt af repræsentantskabet.

Aksel og Kristine Lauridsen

Aksel Lauridsen² blev født 28. august 1909 i Oksbøl i Vestjylland. Han var landmandssøn og fik sin skolegang i Ål Friskole hos den senere ret kendte højskolemand Kr. Kolding. Som ung arbejdede han selv med landbrug, og i vinteren 1930-31 var han elev på Ryslinge Højskole, hvor han sandsynligvis gennemgik uddannelsen til delingsfører (gymnastikleder). Året efter - fra 1/11 1931 til 30/8 1932 - var han lærer på St. Restrup Husmandsskole, hvor han underviste i gymnastik og sang, og måske også i andet. På et elevbillede af sommerholdet optræder han side om side med sin senere kone, som imens var stuepige hos forstander Balle. På det tidspunkt havde han bestemt sig til at blive lærer og fik som forberedelse til det særundervisning i historie af Kr. Kolding, der da var blevet lærer på husmandsskolen. Til gengæld passede han Koldings have.

Aksel Lauridsen

I de følgende to år tog han den 2-årige læreruddannelse på Elbæk Lærerskole i nærheden af Horsens, hvorfra ikke så få lærere i de frie skoler dengang fik deres uddannelse.

Vinteren 1934-35 var han lærer på Vinding Højskole. Umiddelbart derefter - fra 1. april 1934 - blev han

lærer på Herning Friskole, og to år senere - fra 1. maj 1937 - blev han leder af den.

Han sluttede på Herning Friskole i foråret 1943. Fra november samme år blev han lærer på Vestbirk Højskole, men det blev altså kun til den samme vinter, hvorefter han så kom til Bornholms Højskole.

Hans kone, **Kristine**, født Jørgensen, blev født 21. november 1911. Hun var datter af en skræddermester i Lunde i Vestjylland, kun ca. 15 km fra Lauridsens

Kristine Lauridsen

hjemsgn. Hun blev uddannet håndarbejds-lærerinde fra Askov Højskole og gennemgik også et tilskærerkursus. Sommeren 1935 var hun ansat som lærerinde på Askov.

De blev gift i foråret 1936, og i hele deres tid på Herning Friskole var hun også ansat der med 16 ugentlige timer. Et par vintre havde hun også undervisning på Herning Ungdomsskole. De havde to døtre, da de kom til Bornholm. Senere kom der en søn og yderligere to døtre til.

Ansættelsesformen

Hvornår der blev sluttet kontrakt med Lauridsen og hvilken form, den fik, fremgår ikke direkte af forhandlingsprotokollen. Af forskellige detaljer fremgår det dog tydeligt nok, at det blev en kombination af ansættelse med fast løn og forpagtning.

Som omtalt i sidste kapitel ønskede ministeriet forpagtningen begrænset til kun at gælde kostforplejningen og landbruget, og sådan blev det. Derfor blev ikke bare forpagtningsafgiften for "Godset", men også prisfastsættelse for kostdage for såvel lærere som elever centrale spørgsmål for bestyrelsen. For at godkende kontrakten betingede ministeriet sig dog, at prisen, som forstanderen modtog af institutionen for kostforplejningen, aldrig måtte overstige den af Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler fastsatte. For denne pris, som for 1944-45 fastsattes til 2,50 kr. pr. kostdag, skulle forstanderen foruden maden afholde alle udgifter til brændsel, pigeløn og andre udgifter ved kostforplejningen. Herunder hørte, forstås man, også service, bestik og andre løse remedier. Alt større og fast inventar henhørte derimod under institutionen.

Før overgangen til selvejende institution, hvor forpagtningen omfattede hele skolen, var tingene selv-

sagt langt enklere. Med den nye struktur blev der derimod skabt en dobbelt-økonomi, som næppe altid har været problemfri at håndtere.

En skole i krise

Aksel og Kristine Lauridsen tiltrådte officielt den 1. april, men det blev dog den 9. inden de nåede hertil og et par dage senere inden de kunne flytte ind.

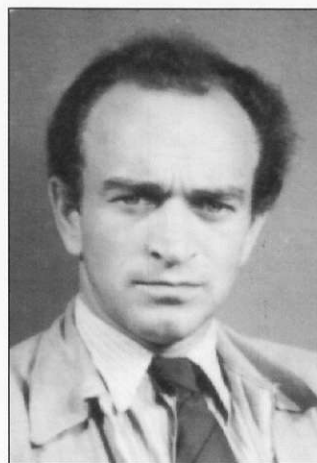
Det er næppe for meget sagt, at det var en skole i dyb krise, de overtog. I "Bornholmernes Land", som udkom samme år, skriver Andreas Hansen i en artikel om højskolen bl.a. om dette:

"Der er nu antaget en 34-årig Lærer ved Vestbirk Højskole, Aksel Lauridsen. Han er foreløbig et ubeskrevet Blad. Lad os haabe, at han er "den rette Mand", at han og hans Hustru kan komme saadan paa Bølgelængde med Bornholmerne, at de kan se det som deres Livsopgave at føre Bornholms Højskole frelst gennem Brændingen og ind i smult Vand..."

Udtalelsen om "den rette Mand" viser noget om, hvor meget betydning denne forestilling endnu havde. At der egentlig var mange tegn på, at tiden var blevet en anden, lukkede man tilsyneladende øjnene for. Nok var det krisetid, og man var nede i en bølgedal, men det lader til, at mange alligevel følte sig sikre på, at en dag ville det gå fremad igen, om ikke før så når krigen forhåbentlig inden længe var forbi. Sådan noget lignende ser det i hvert fald ud til at have tegnet sig for Lauridsen og hans kone, og de tog fat med frisk mod.

Lærere og andre ansatte 1944-45

Vilhelm Rasmussen³ kom med Lauridsen til Bornholms Højskole. De

Vilhelm Rasmussen

havde kendt hinanden i flere år, havde læst sammen og senere flere gange været på kursus sammen. Han blev født 16/4 1912. I årene 1935-43 havde han været lærer på Staby Efterskole og derefter i vinteren 1943-44 på Rønshoved Højskole. På Bornholms Højskole underviste han i verdenshistorie, dansk, regning, geografi og som noget nyt kunsthistorie.

En tidligere elev har fortalt, at han også selv malede i sin fritid.

På det første sommerhold 1944 traf Vilhelm Rasmussen sin senere kone, **Gerda Brandt Kofod**⁴ fra Brandtsgård, Bodilsker. På sommerskolen 1945 havde hun undervisning i håndarbejde. Vinteren derefter var hun elev på Snoghøj Højskole, som dengang var gymnastikhøjskole for kvinder, og i april 1946 blev de gift og bosat i "Hytten". Han fortsatte som lærer frem til efteråret 1947, hvor de blev ansat på Vivild Efterskole. I 1950 oprettede de Sjælsølund Efterskole i Nordsjælland.

Inga Thygesen⁵ var lærerinde den første sommer. Hun blev født 1917 og var uddannet gymnastik- og håndarbejds lærerinde. Hun havde i årene 1941-44 om sommeren været lærerinde på Odder Højskole og om vinteren håndarbejdskonsulent i Ribe Amt. Efter sommerskolen 1944 blev hun lærerinde på et pighjem på Fyn. I 1950 blev hun gift med en svensker ved navn Franzén og bosat i Stockholm.

Anna Nørgaard, der som tidligere omtalt havde været med til at bygge husholdningsafdelingen op, medvirkede også i sommeren 1944.

I korte perioder på de første sommerskoler medvirkede også Lauridsens søster, **Gudrun Lauridsen**, København. Hun var uddannet sygeplejerske og underviste i sundhedslære.

Fra vinteren 1944-45 nævnes, at løjtnant **Johannes Müller** havde overtaget gymnastikken, mens landbrugskonsulenterne **Hans Peder Andersen**, **Aksel Juel Nielsen** og **Christen Christensen** havde regning og landbrugsfag. De havde alle medvirket tidligere i Gamborg Nielsens tid.

Ny lærerinde på sommerskolen 1945 blev **Else Katborg**⁶. Hun nåede dog ikke frem før til juni på grund af et stærk engagement i modstandsbevægelsen, men så tog hun også fat med energi og foretagelse, hedder det. Hun blev født 1918 og uddannet som lærerinde i både husholdning, håndarbejde og gymnastik fra henholdsvis "Ankerhus" og Snoghøj Gymnastikhøjskole. Hun havde to somre været lærerinde på Vejstrup Ungdomsskole og ellers husholdningskonsulent. På Bornholms Højskole havde hun husholdning, håndarbejde, sundhedslære og gymnastik. Hun var også lærerinde sommeren 1946, hvorefter hun tog på årskursus på Statens Gymnastikinstitut.

Endelig skal nævnes, at Andreas Hansen som sædvanlig medvirkede med nogle få foredrag.

Sommerskolen 1944

Lauridsens tiltræden blev naturligvis markeret ved det traditionelle åbningsmøde, som blev holdt den 5.

maj, og her udtalte han i forbindelse med sin velkomst, "at mit Maal for Skolegerningen kunde udtrykkes med Christen Kolds Ord: at give de unge Troen paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke. Den Ungdom, der skal bære Danmark ind i de nye Tider, skal være vaagen, - men først og sidst skal de lære at bøje sig for Aandslivet som den største Magt".

Derefter blev der holdt foredrag af Vilhelm Rasmussen og af Lauridsen selv.

Der var mødt 13 elever på dette første sommerhold, men én måtte snart ud at arbejde igen, så de blev 12 det meste af sommeren. Ligesom Gamborg Nielsen havde indført året før, var kurset berammet til 4 måneder. Som det er fremgået var lærerne denne første sommer Lauridsen og hans kone, Vilhelm Rasmussen, Inga Thygesen og Anna Nørgaard.

Undervisningen

Undervisningen blev i alt væsentligt tilrettelagt efter det traditionelle mønster. Dog fremgår det tydeligt, at skolen nu havde et skolekøkken, som naturligvis skulle udnyttes. Fagfordelingen var følgende (med angivelse af ugentligt timetal samt - hvor det er muligt - den pågældende lærers initialer):

Nordens historie, 4 t., AL; verdenshistorie, 2 t., VH; kirkehistorie, 1 t., AL; kunsthistorie, 1 time hver anden uge, VH; samfundslære, 1 t., AL; sundhedslære, 1 t., IT; litteratur, 3 t., AL & VH; dansk, 4 t.; regning, 3 t.; geografi, 1 t. VH; husholdning, 10 t. AN; håndarbejde 8½ t., IT; sang 2 t.; gymnastik, 6 t., hvoraf 1 var folkedans, IT. Det gennemsnitlige ugentlige timetal har været omkring 46.

Med hensyn til de enkelte emner inden for fagene fulgte man i langt det meste også nøje den fastlagte tradition. En ny ting var dog kunsthistorien, men det var selvsagt meget begrænset, hvad der kunne nås med 1 time hver anden uge. I litteratur ser det ud til, at man i hovedsagen har koncentreret sig om nogle enkelte værker, f. eks. Bjørnsons "En glad gut", 5 t. Paludan-Müllers "Adam Homo", 11 t., Henrik Ibsens "Brand" og "Peer Gynt", 5 t., Jakob Knudsens "Den gamle Præst", 5 t. Ud over disse har de haft en række andre emner med 1 eller 2 timer. Blandt disse kan nævnes: Islandske digtning i nytiden, G. Gunnarson: Borgslægtens historie, Selma Lagerlöf: Gøsta Berlings saga, Hans Kirk: Fiskerne, Nis Petersen: Sandalmagerens gade, Kaj Munk og enkelte andre ting.

Feriekurser, udflugter m.v.

Foruden det almindelige højskolekursus på fire måneder blev der i sommerens løb afholdt tre såkaldte feriekurser, formentlig af en uges varighed. Sidst i

juni var det for unge piger, 35 i alt, så da var skolen fyldt. Det hedder, at arbejdet var lagt sådan tilrette, at de gled ind i skoleplanen sammen med eleverne, og hvad der kunne være blevet til uro og forstyrrelse i arbejdet, blev i stedet et frisk pust med liv og humør, som de frydede sig over.

Få dage efter var der et tilsvarende kursus for husmødre, som også blev vellykket. Lidt senere igen - i midten af juli - var der så feriekursus for unge mænd. Der var indrettet sovepladser i "Hytten", 23 i alt, men det blev kun til 16 deltagere. De havde været noget spændt på, hvordan det skulle gå, men det blev nogle stilfærdige og gode dage, hedder det. Om deltagerne i disse feriekurser var bornholmere eller folk ovrefra, nævnes der desværre ikke noget om, men i betragtning af, at det var krigstid, er det nok mest sandsynligt, at det var bornholmere. Det sidste kursus for unge mænd skulle have været gentaget i september, men det måtte aflyses på grund af for ringe tilslutning.

Trods den fortsatte krigstid, var sommerpigerne på en del udflugter. Den første gik til Rønne, hvor de besøgte forskellige virksomheder og museet. Derefter nævnes der besøg i seks af elevernes hjem, hvoraf flere blev kombineret besøg på forskellige seværdigheder, Dueodde, Snøgebæk (med røgede sild) og Balka på én tur, Paradisbakkerne og Randkløveskår på to andre.

Mod slutningen hen i august tog de på en to-dages tur til Nordbornholm, som formede sig lidt specielt. De tog først med toget til Rønne, hvor Andreas Hansen stødte til. Så gik turen videre med rutebil til Hasle, hvor de besøgte kullejerne. Derefter gik de om bord i ruteskibet "Carl" og sejlede langs kysten til Allinge. Derfra til vandrehjemmet "Sjøljen", hvor de spiste. Om aftenen besøgte de Hammershus, hvor Andreas Hansen førte dem rundt og fortalte om fæstningens historie. Senere på aftenen samvær på vandrehjemmet med sang og fortælling.

Næste morgen tog de efter morgenmaden af sted til fods til Allinge, hvor der blev provianteret, derefter videre til Sandkås, hvor frokost blev indtaget i en hyggelig have. Her tog de så afsked med Andreas Hansen og fortsatte derefter traveturen til Rø og Gudhjem. Undervejs badede de i Salenebugten. Fra Gudhjem tog de så toget hjem til skolen.

Man overvejede, om tiderne var til at holde fest som slutning på sommeren, men besluttede sig for det. Der havde hver mandag sommeren igennem været folkedans på skolen, og alle, der havde været med udefra, blev inviteret med til festen. Desuden blev elevernes søskende inviteret - og eventuelle kærester med ring(!), men dem var der ingen af. Det hedder, at det blev en god fest med mange gæster og godt humør. Der var kort forinden kommet en ny hest på "Godset", kaldet Klaus, og under festen blev der

opført et lille spil med den som "hovedperson". Det havde man moret sig meget over.

Andre kurser

Efter sommerskolens slutning måtte et fagligt kursus for bygmestre aflyses, fordi lærere ovrefra, som skulle have medvirket, ikke turde rejse til Bornholm af frygt for ikke at kunne komme hjem igen.

I september holdt man endvidere et månedskursus for unge piger i husholdning og kjolesyning. Det var først og fremmest et fagligt kursus, men Lauridsen nævner, at "vi kunde nu ikke samle en Flok unge Piger paa en dansk Højskole, uden at samles om noget af det egentlige i Højskolen". En deltager, Grethe Aagesen, Knudsker, har om det sidstnævnte fortalt, at han bl.a. gennemgik Sigrid Undsets "Kristin Lavransdatter". Det blev en uforglemmelig oplevelse for dem. Men også Vilhelm Rasmussens timer i verdenshistorie, hvor han især havde lagt vægt på de store linier, havde været meget givende.

Vinterskolen 1944-45

Efter alt dette stod vinterskolen for døren. Og nu lader det til, at det var blevet kendt, at der var sket en forandring på skolen. Det blev til 24 elever, en særdeles pæn fremgang. Men helt tilfreds var Lauridsen ikke. Der havde været 31 indmeldte først i oktober, men da tiden nærmede sig, kom der udmeldelser fra nogle ovrefra og mere uventet også fra nogle bornholmere.

Skolemæssigt blev det, så vidt man kan forstå, en helt normal vinter, hvor der blev arbejdet godt og solidt. Undervisningen fulgte også her det fastlagte mønster med højskolefag som det væsentlige og landbrugsfag i et vist antal timer nogle eftermiddage.

Men man var fortsat "under krigens skygge", og det satte sit præg på mange ting. Der var f.eks. problemer med at holde de sædvanlige møder på grund af indskrænket toggang, men ved nytårsmødet, som det lykkedes at gennemføre, mindedes de Kaj Munk. Ellers prøvede de at følge med i krigens gang. Hver dag samledes en flok lyttende elever og lærere om radioapparatet i Lauridsens stue og bagefter stregede de stillingerne ind på kortet. Den tyske modoffensiv i Belgien skyggede i nogen tid for håbet om en snarlig slutning på krigen, men selv om det snart igen gik fremad for de allierede, var der nok af andet, der kastede skygger - især henrettelserne blandt danske. Et par gange fik skolen også besøg af tyskerne med henblik på benyttelse af skolen til "andet formål", men det blev heldigvis undgået.

Under disse omstændigheder blev det også diskuteret om man burde holde en rigtig elevfest. Det blev man dog enige om at gøre, og så inviterede man pigerne fra sommeren før samt deres søstre og eventuelle kærester (med ring) til spisning den 11. marts kl. 16. Derefter festede man med dans i en smukt pynetet sal til kl. 21, og sluttede derefter af med kaffe og sang.

Ugen efter var der det sædvanlige elevmøde med generalforsamling og ugen efter igen forældremøde med gymnastikopvisning af eleverne og oplæsning og sang og musik af nogle af lærerne. Et par dage efter var "en god og rig vinter" så til ende.

Befrielsen - og sommerskolen 1945

Efter den sædvanlige omgang rengøring, kalkning o.a. i april, begyndte så den næste sommerskole den 3. maj 1945. Og den fik unægtelig en ekstraordinær og meget glædelig optakt.

Det var bestemt, at der skulle være åbningsmøde søndag den 6. maj, men allerede fredag middag anedes det, at kapitulationen kunne komme inden søndag, og ganske karakteristisk for Lauridsen bemærker han, at så gjaldt det om at få ordnet det sådan, at der kunne blive mulighed for at fejre befrielsen. Derfor samledes de nogle stykker for at tale sammen om det, medens de naturligvis hørte radio fra B.B.C. Og allerede samme aften kom så den bekendte meddelelse fra London. En af eleverne, Gudrun Dam fra Smedegård i Nylars, har senere fortalt, at Lauridsen og lærer "Rass" (Vilhelm Rasmussen) kom springende ud til dem og fortalte det - helt ovenud glade.

Det blev naturligvis fejret på behørig vis. Dagen efter, lørdag, var de alle til gudstjeneste i Å Kirke, der var fyldt til sidste plads. Om lidt af dette lader vi Lauridsen fortælle:

"...oppe i Korbuen var ophængt et dejlig stort Dannebrogssflag. På trinene op til Koret under Korsflaget sad og stod Sommerpigerne. - For mig blev det mere end et Indtryk; det blev et Ønske hos mig, at dette bil-

Pigeholdet befrielsessommeren 1945. Nr. 3 fra venstre i forreste række lærerinde Else Katborg. Derefter familien Lauridsen og efter dem lærer Vilhelm Rasmussen. Ved siden af ham hans forlovede, Gerda Brandt Kofod fra Brandtsgård i Bodilsker, som havde været elev året før. Hendes yngre søster Gudrun var elev denne sommer. Hun står som nr. 1 fra venstre i bageste række. Hun var den yngste af i alt seks søstre, som blev elever på Bornholms Højskole.

lede der maatte blive som et Symbol paa det nye Danmark, som vi nu skulde bygge: Dansk Ungdom i Kirkens Kor under Korsflaget”.

Dagen efter, søndag den 6. maj, hejstes flaget og derefter var der kirkegang igen. Og om eftermiddagen var der et stort møde på skolen, til hvilket elevforeningens repræsentanter havde hjulpet med at få indbydelser udbredt over hele øen. En lang række mænd var blevet bedt om at tale. Det var følgende: pastor Andreas Hansen, pastor Thorsager, Åkirkeby, skolens bestyrelsesmedlemmer, Vilmer Juul Nielsen, Holger Brandt Kofod og Paul Ipsen; desuden mejeribestyrer Holger Haahr, Bøsthøj Mejeri, folketingsmand H. C. Koefoed, Markeregård, Poulsker, landstingsmand Johannes Larsen, Åkirkeby, og endelig Vilhelm Rasmussen og Aksel Lauridsen selv.

Af Lauridsens tale er et uddrag gengivet i årsskriftet. Vi tager et par udpluk: “...den tunge Sorgens Dag og Dagene derefter kom for de fleste danske til at betyde en inderlig Vækkelse til Forstaaelse af, at Danmarks Sag er vor Sag, og Danmarks Skæbne er vor Skæbne...”

Med Oplevelsen af Folkefællesskabet som noget stærkt og bindende gaar vi ind til vor genvundne Frihed med Tak og Tro.

Gud give saa, at den onde Tid har lutret os, saa vi ikke har lidt og mistet forgæves. Maatte vi have lært at føle Ansvar baade for vore egne Handlinger og for vort Folks.

Maatte vi ogsaa nu ret forstaa, at... vi er eet Folk, der vil bygge sammen paa vort fælles Hjem: Danmark. - At Skel mellem By og Land - Arbejder og Arbejdsgiver - Gaardmand og Husmand nu virkelig maa udviskes. Maatte vi gaa ind til den ny Tid med Ansvarsfølelse...

Vi har med Gru set et Folks - det tyske Folks - Fordrelse...

Hvor er alting blevet forenklet for os. Vi forstaa nu bedre end før, at Mennesket kun kan leve værdigt Menneskeliv i Lyset fra Kristus.

Vort gamle Flag - Dannebrog - har vi lært at føle større Ærbødighed for...

Rundt i de nordiske Lande hænger i Højskolernes Festsale de nordiske Flag. De bærer alle Korsets Tegn i Dugen. Dette Tegn er Symbolet paa den stærkeste aandelige Virkelighed. Dette Symbol maa nu holdes saa højt som aldrig før”.

Allerede dagen efter blev de imidlertid revet ud af den glade feststemning, da de russiske bomber ved middagstid faldt over Rønne og Neksø og blev efterfulgt af et endnu større bombardement dagen efter igen, tirsdag den 8. maj. Under de urolige dage, der fulgte efter dette, turde de ikke taget ansvaret for at fortsætte skolen umiddelbart, så pigerne blev sendt hjem i nogle dage.

Mandag den 14. maj var der faldet så meget ro over tingene, at de tog fat på det egentlige skolearbejde. Da var en fynsk pige omsider også ankommet. Hun havde været med på rutebåden “Østersøen”, da den flygtede til Sverige. Da hun så ankom til Rønne, blev hun evakueret til Vestermarie, og først derefter nåede hun frem til bestemmelsesstedet - efter 12 dage undervejs.

Nu kunne man så omsider holde højskole igen under normale, fredelige tilstande, og det er forståeligt, at denne sommerskole bliver betegnet som noget helt særligt. Den havde også vundet rimelig god tilslutning, 21 i alt.

I sit almindelige forløb formede denne sommerskole sig dog som så mange andre med det samme skolearbejde, de samme møder osv. Men med de sædvanlige cykelture var det problematisk, da mange cykler efter krigsårenes mangel på dæk og andre reservedele var i en elendig forfatning. De nåede dog at komme til Neksø på grundlovsdagen, hvorefter de var gæster på Brandtsgård i Bodilsker, hvorfra den yngste datter var elev. Der indløb adskillige andre invitationer til besøg i elevhjem, men en del måtte de af tidnød sige nej tak til. De var også på udflugt til Rønne, men den store udflugt til Nordbornholm blev opgivet.

Så nærmede slutningen sig. Man holdt afslutningsfest den 28. august, og da det samtidig var Lauridsens fødselsdag, forstår man, at lejligheden blev benyttet til ikke mindst også at fejre den.

Foredragsholdere ved de offentlige møder 1944-45

Midsommermødet 1944: Lauridsen og Andreas Hansen

Efterårsmødet: statskonsulent Johannes Novrup, højskolelærerne Holger Kjær og Poul Engberg, begge Askov, pastor Hjorth Lange.

Åbningsmødet for vinterskolen: Pastor Thorsager, Åkirkeby, og Lauridsen: Et rids af højskolens historie i anledning af 100 års jubilæet.

Adventsmødet: Vilhelm Rasmussen, Højskolen, og pastor Løvgreen, Nylars.

Derefter intet offentligt møde før det omtalte befrielsesmøde.

Midsommermødet 1945: Pastor Eller, Varde, og dr. Jens Kruse, Askov.

Afsluttende bemærkninger

Med skildringen af pigeskolen i befrielsessommeren 1945 vil jeg som bebudet i de indledende bemærkninger slutte den detaljerede beretning om de bornholmske højskolars historie.

Med erindringen om den meget stemningsfulde skildring fra den 5. maj af sommerpigerne under korsflaget i Å Kirkes kor, kunne man ønske, at løbet videre frem var blevet, som den nye situation gav forhåbninger om og tiltro til.

Men sådan kom det ikke til at gå for Bornholms Højskole. Allerede den følgende vinter sank elevtallet til 16, sommeren 1946 til 12 for i vinteren 1946-47 at nå den absolutte bundrekord med kun 6 elever. I 10-året 1945-54 - begyndende med vinterskolen 1945-46 - var der i alt 243 elever, hvilket giver et gennemsnit på 12. Som tidligere påpeget var det under den lovmæssige minimumsgrænse, men der blev givet dispensation i en lang række år.

Af de 243 elever var 104 mænd og 139 piger, heraf 26 på vinterholdene. Af bornholmske elever var der 70 mænd og 38 piger, mens der ovenfra var 34 mænd og 101 piger.

Gennemsnittet for bornholmske elever pr. år var således henholdsvis 7 og 4, og dette sammen med de meget små elevtal i øvrigt er baggrunden for mit synspunkt om, at skolens rolle som lokal skole reelt var udspillet i 1945 - og for så vidt længe havde været på vej hen imod det.

For at få skolen til at overleve måtte der derfor skaffes elever andetsteds fra. Det lykkedes til en vis grad, hvad der afspejler sig i antallet af piger ovenfra.

Antallet var imidlertid ikke nær stort nok til at give en bæredygtig økonomi. Derfor måtte indtjeningen suppleres med alle mulige andre aktiviteter, men alligevel blev det i mange år en lang, sej kamp for at holde skolen oven vande.

Situationen var imidlertid ikke helt særegen for Bornholms Højskole. Også mange andre højskoler måtte i tiden efter 2. verdenskrig gennem en langva-

rig omstillingsproces, som til tider nok har været temmelig problemfyldt.

På landsplan havde det samlede årlige elevtal fra det absolutte højdepunkt på godt 8000 omkring 1920 vist en jævnt faldende tendens til ca. 6000 omkring 1940. På dette niveau holdt det sig i krigsårene, men lige efter krigens ophør dykkede det til ca. 4700. De unge fra de traditionelle "højskolekredse" kom ikke i nær det samme antal som tidligere, og derfor måtte højskolerne til at gå nye veje for at få unge fra andre samfundsgrupper til at komme, naturligt nok især fra den stærkt stigende bybefolkning. Et væsentligt initiativ i den forbindelse var oprettelsen af landselevforeningen i 1949 og Højskolernes Sekretariat under denne året efter.

I takt med, at eleverne fra de traditionelle kredse blev væsentligt færre, forsvandt også muligheden for at satse på en lokalt område. Det havde i udpræget grad været gældende for Bornholms Højskole, men synes dog også langt frem i tiden at have været en væsentlig del af elevgrundlaget for en del andre højskoler. I den nye situation måtte alle højskolerne søge at fungere med hele landet som potentielt "marked", og over for det kunne ikke alle være lige heldigt stillede.

For Bornholms Højskole, der unægtelig ligger i en yderkant af landet, måtte det uvægerligt give særlige problemer, og derfor kan det ikke undre, at kampen for et nyt eksistensgrundlag måtte blive særlig smertefuld her.

Som anført andetsteds ligger denne omstillingsproces dog uden for denne bogs rammer, bl.a. fordi den naturligt hører hjemme sammen med den seneste tids udvikling. Det håber jeg at kunne levere en skildring af senere.

Noter: KAPITEL 17

Forstanderskifte og fred igen - 1944-45

1. Fortalt af ham selv, da han i 1970 vikarierede for Sv. Aa. Bülow, men han er også nævnt i protokollen.
2. Kopi af indberetningsskema vedrørende lønninger; elevbilleder fra Ryslinge Højskole og St. Restrup Husmandsskole; oplysninger fra Ebbe Lauridsen, København.
3. Oplysninger på lønindberetningsskema; i øvrigt fra årsskrifterne.
4. Samme. Desuden Jul på Bornholm 1989, side 2.
5. Oplysning på lønskema plus årsskrift.
6. Samme.